

บทที่ 3

แนวคิด ทฤษฎี

ในการศึกษาครั้งนี้ใช้แนวคิดสถาบันใหม่ (the new institutionalism) (Peter, 1999) ทำการศึกษาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ ระบบการเลือกตั้งกับ ระบบพรรคการเมืองไทย ระหว่างการเลือกตั้งตั้งแต่ พ.ศ. 2476 ถึง พ.ศ. 2544 การนำเสนอเนื้อหาในบทนี้จะแบ่งออกเป็น 3 ตอน

ตอนที่หนึ่ง ทฤษฎีสถาบันใหม่

ตอนที่สอง แนวคิดเกี่ยวกับระบบการเลือกตั้งและระบบพรรคการเมือง

ตอนที่สาม วรรณกรรมที่เกี่ยวกับระบบการเลือกตั้งและระบบพรรคการเมือง

ตอนที่หนึ่ง ทฤษฎีสถาบันใหม่

ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีสถาบันใหม่มาใช้ในการวิเคราะห์ระบบการเลือกตั้งต่อการปรับเปลี่ยนระบบพรรคการเมืองไทย มีเหตุผลสำคัญสองประการ ได้แก่ ความไม่แน่นอนของพรรคการเมือง และการเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญบ่อยครั้ง

ประการที่หนึ่ง ความไม่แน่นอนของพรรคการเมือง

ในการศึกษาการเลือกตั้งสำหรับประเทศที่มีระบบพรรคการเมืองที่มั่นคง หรือพรรคการเมืองหลักสองพรรคการเมืองหลักสองพรรคผลัดกันเป็นรัฐบาล สามารถกำหนดได้ว่า พรรคการเมืองใดเป็นฝ่ายค้านและพรรคการเมืองใดเป็นรัฐบาล โดยใช้ทฤษฎีทางเลือกสาธารณะ (public choice) เพียงลำพังวิเคราะห์ว่าผลงานของรัฐบาล ทำให้ผู้ออกเสียงเลือกตั้งจะเลือกพรรคฝ่ายรัฐบาลเดิมหรือพรรคฝ่ายค้าน หากผลงานของรัฐบาลเป็นที่พึงพอใจของผู้ออกเสียง จะทำให้พรรคฝ่ายรัฐบาลได้รับคะแนนเสียงสูง ในทางตรงข้าม หากผลงานรัฐบาลไม่เป็นที่พึงพอใจต่อผู้ออกเสียง พรรครัฐบาล จะได้รับคะแนนน้อยลง และพรรคการเมืองได้เกิดข้อขัดแย้งภายหลังการเลือกตั้ง ในปี 2544 เท่านั้น ที่สามารถใช้ทฤษฎีทางเลือกสาธารณะ (public choice) เพียงลำพังมาวิเคราะห์ได้ ก่อนหน้านั้นระบบพรรคการเมืองไทยยังขาดสองข้อที่ขัดแย้ง โดยมีพรรคการเมืองหลายพรรคเป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาล จึงไม่สามารถนิยามพรรคการเมืองโดยแบ่งออกเป็นสองฝ่ายได้ สามารถกระทำได้เพียงกำหนดเครื่องมือวัดค่า วัดระดับการครอบครองคะแนนเสียงที่หนึ่งของพรรคอันดับหนึ่ง ซึ่งสูงแตกต่างจากพรรคอื่นในสภา ทั้งนี้ พรรคการเมืองอันดับหนึ่งนั้น ไม่จำเป็นต้องกำหนดว่าเป็นพรรคใด แต่กำหนด

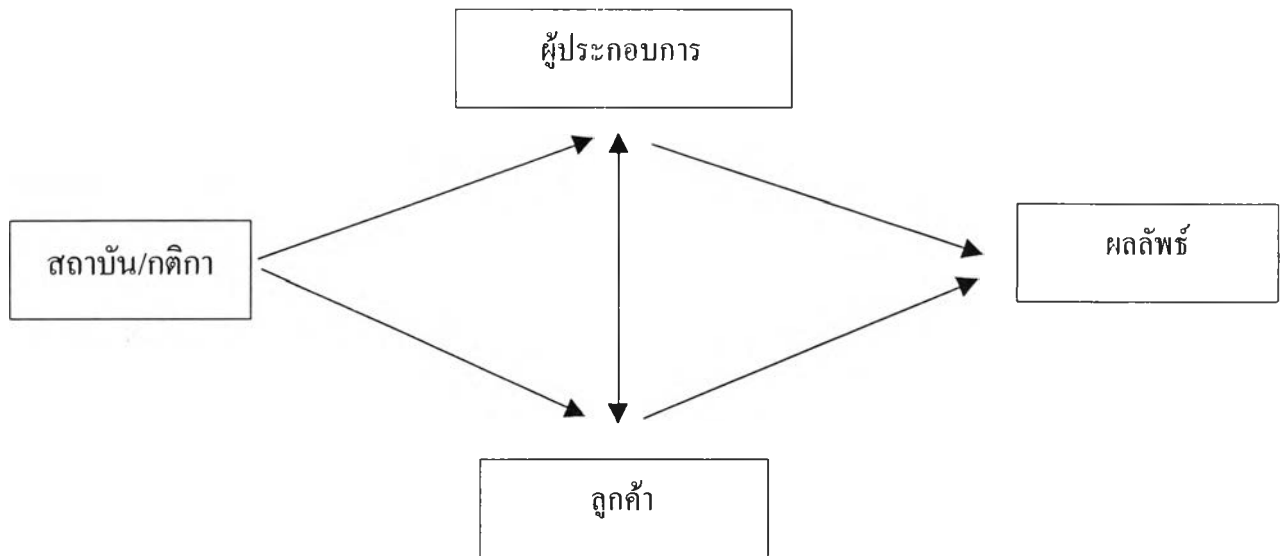
จากพรรคที่ได้รับคะแนนเสียงและที่นั่งสูงสุดจากการเลือกตั้งครั้งนั้น ออกมาในรูปของการเกิดขั้วระบบพรรคเด่นพรรคเดียว

ประการที่สอง การเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญบ่อยครั้ง

ในการวิเคราะห์การแข่งขันระหว่างพรรคการเมืองสองฝ่ายตามทฤษฎีทางเลือกสาธารณะ โดยลำพังนั้น ต้องมีการควบคุมตัวแปรระบบการเลือกตั้งให้คงที่ จึงสามารถหาความสัมพันธ์ระหว่างผลงานรัฐบาลกับคะแนนเสียงเลือกตั้งได้ แต่กรณีของประเทศไทยระบบเลือกตั้งซึ่งเป็นตัวแปรควบคุมของทฤษฎีทางเลือกสาธารณะดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงไป จึงจำเป็นต้องนำแนวการศึกษาเชิงสถาบัน (institutional approach) และทฤษฎีทางเลือกสาธารณะ ซึ่งมีรากฐานทางความคิดมาจากแนวทางการศึกษาการกระทำโดยเจตนา (rational choice approach) หรือเรียกโดยรวมว่าทฤษฎีสถาบันใหม่ ซึ่งมีความหมายเป็นสองนัย ความหมายที่หนึ่ง เป็นพัฒนาการทางทฤษฎีรัฐศาสตร์ จากการศึกษาเชิงสถาบันมาสู่ การศึกษาที่ตัวปัจเจกชน (individualism) ในทฤษฎีทางเลือกสาธารณะแล้วนำทฤษฎีทั้งสองมาบูรณาการร่วมกัน ความหมายที่สอง หมายถึง การออกแบบสถาบันขึ้นมาใหม่ (institutional design) เพื่อให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางสังคมใหม่ หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นการปฏิรูปสถาบันการเมืองนั่นเอง

จากการเปลี่ยนแปลงของพรรคการเมืองและกฎหมายเลือกตั้งดังกล่าว จึงทำให้ไม่สามารถใช้ทฤษฎีทางเลือกสาธารณะโดยลำพังได้ประกอบกับ หากต้องการทราบผลการเลือกตั้งเชื่อมโยงกับระบบการเลือกตั้ง จำเป็นต้องใช้ทั้งแนวทางการศึกษาเข้าสถาบันและทางเลือกสาธารณะร่วมกัน

แนวคิดสถาบันใหม่ ถือว่าสถาบันทำหน้าที่เป็นกติกา (rule) และสิ่งจูงใจ (incentives) อันเป็นเงื่อนไข (condition) หรือกรอบจำกัด (constraints) ต่อการตัดสินใจเลือกแสดงพฤติกรรมของผู้ประกอบการ (entrepreneure) และผู้บริโภค (customer) เพื่อให้แต่ละปัจเจกชนได้รับผลตอบแทนสูงสุด (maximized utility) และสูญเสียต่ำสุด (minimized wasted) ดังนั้นสถาบันจึงเป็นการใช้กติกาทำการควบคุม บงการ (manipulate) ให้เกิดผลลัพธ์ (outcome) ออกมาชุดหนึ่ง (perter, 1999) ดังภาพ

ภาพที่ 3 – 1 แนวคิดสถาบันใหม่

ทั้งนี้มีข้อตกลงเบื้องต้นที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่

ประการที่หนึ่ง ปึงเจกชนเป็นผู้กระทำหลักอย่างมีเหตุผล ด้วยการคำนึงถึงอรรถประโยชน์ หรือผลตอบแทนสูงสุด ภายใต้กติกา (rule) ที่เป็นสิ่งจูงใจ (incentives) และกรอบจำกัด (constraints) ของสถาบันในขณะนั้น

ประการที่สอง ทฤษฎีสถาบันใหม่ เป็นการตัดสินใจร่วมกันของพลเมืองในกิจกรรมสาธารณะ เช่น การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพื่อทำหน้าที่แทนพลเมืองของรัฐ

ประการที่สาม การใช้สิ่งจูงใจและกรอบจำกัดของสถาบันในการตัดสินใจขณะนั้น มากกว่าเหตุการณ์ในอดีตที่ผ่านมา ซึ่งเป็นการปฏิเสธทั้งการศึกษาทั้งแนวประวัติศาสตร์ (historical institutionalism) และแนวปทัสฐาน (normative institutionalism)

ตอนที่สอง แนวคิดเกี่ยวกับระบบการเลือกตั้งและระบบพรรคการเมือง

ในการศึกษาผลของระบบการเลือกตั้งโดยทั่วไป มักศึกษาใน 2 ประเด็นหลัก ได้แก่ ความไม่เป็นสัดส่วน (disproportionality) และระบบพรรคการเมือง (party system) มักจะละเลยพิจารณาถึงการตัดสินใจเลือกอย่างมีเหตุผลของปึงเจกชนภายใต้กรอบจำกัดของกฎหมายตามทฤษฎีสถาบันใหม่ ตัวแสดงทางการเมืองสองฝ่ายได้แก่ พรรคการเมืองในฐานะผู้ประกอบการ และออกเสียงเลือกตั้ง ในฐานะผู้บริโภคสินค้า นโยบายจะตัดสินใจเลือกเพื่อให้ได้ผลตอบแทนสูงสุดและเกิดผลเสียใน

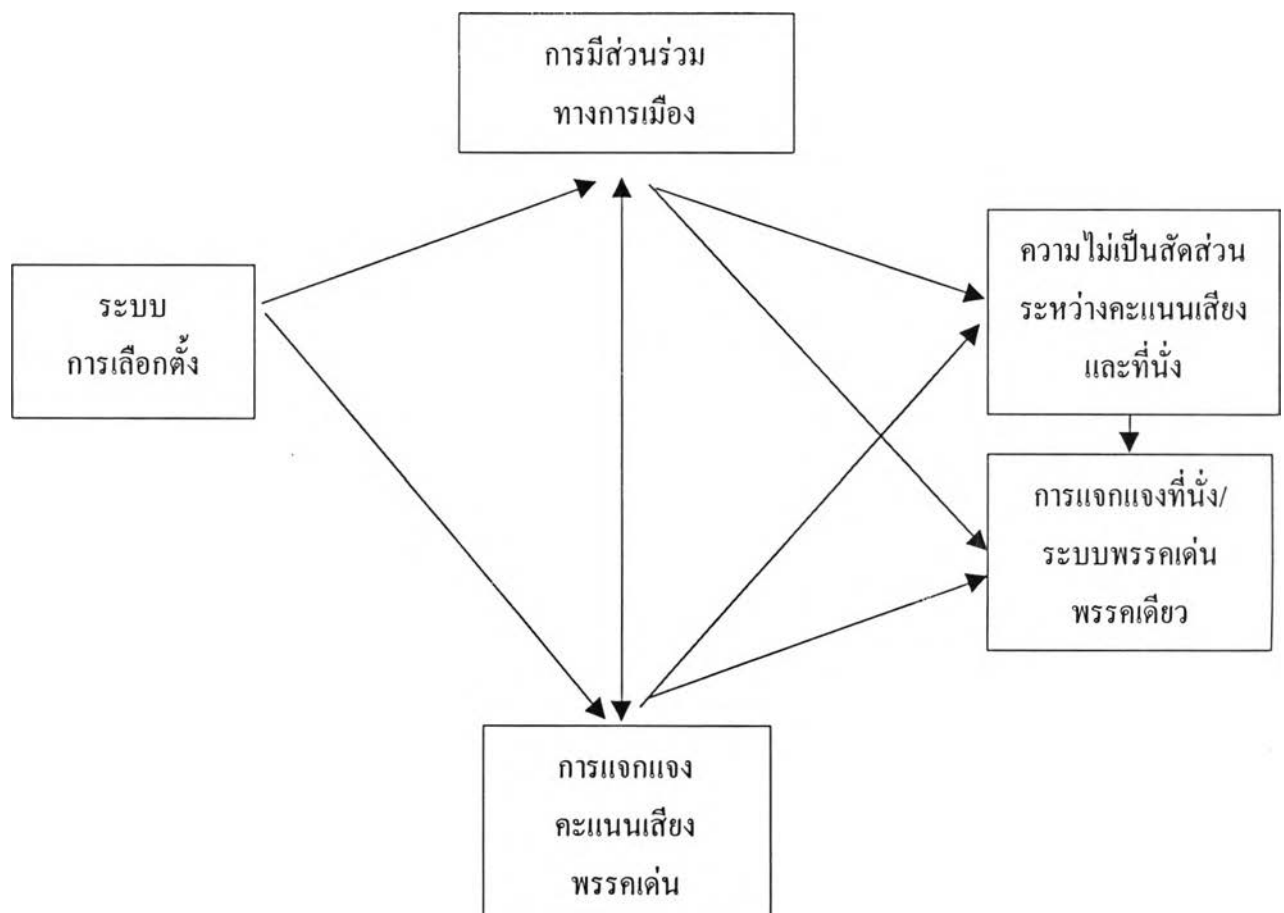
ระดับต่ำสุดภายใต้กฎกติกาของระบบการเลือกตั้งที่บังคับใช้ขณะนั้น ดังนั้น เมื่อระบบการเลือกตั้งซึ่งเป็นกติกาที่ใช้ควบคุมพรรคการเมืองและผู้ออกเสียงเลือกตั้งเป็นกติกาที่ใช้ควบคุมพรรคการเมืองและผู้ออกเสียงเลือกตั้งเปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้ทั้งพรรคการเมืองและผู้ออกเสียงเลือกตั้งได้เปลี่ยนแปลงการตัดสินใจหรือคิดหาสูตรคำนวณเพื่อให้ได้ผลตอบแทนสูงสุดเอาไว้ ในส่วนของผู้ออกเสียงเลือกตั้งนั้นเป็นการตัดสินใจสองประเด็นหลักได้แก่ การตัดสินใจว่าจะไปหรือไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง และการตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง

การตัดสินใจว่าจะไปหรือไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้งนั้น เมื่อรวมจำนวนผู้ไปใช้สิทธิเลือกตั้งทั่วประเทศต่อจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งเรียกว่า “อัตราการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง” หรือ ความตื่นตัวต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งอาจแสดงเป็นคำร้อยละหรือแสดงด้วยค่าสัดส่วนผู้ใช้สิทธิต่อผู้มีสิทธิเลือกตั้ง มีค่าระหว่างศูนย์ถึงหนึ่ง

การตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เป็นการตัดสินใจเลือกลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของผู้ออกเสียงเลือกตั้งให้แก่ผู้สมัครรับเลือกตั้งหรือพรรคการเมืองใด ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดกรอบการวิเคราะห์ให้ออกมาเป็นรูปค่าสัมพัทธ์ (relative) ระหว่างพรรคอันดับหนึ่งกับพรรคการเมืองอื่น ๆ ในสภา ตัวแสดงที่สอง ได้แก่ พรรคการเมืองซึ่งจะปรับตัวตามกรอบของกฎหมายเพื่อให้มีโอกาสได้รับคะแนนเสียงและที่นั่งสูงสุด ในการวิจัยครั้งนี้ใช้ทฤษฎีสถาบันใหม่ซึ่ง ตัวแสดงทั้งสองตัวจะแลกเปลี่ยนกัน ระหว่าง พรรคการเมือง ผู้ประกอบการผลิตสินค้านโยบายกับผู้ออกเสียงเลือกตั้ง จะแสดงความพึงพอใจต่อ นโยบายทางพรรคการเมืองด้วยคะแนนเสียงเลือกตั้ง ทั้งนี้อยู่ภายใต้กรอบจำกัดของกฎหมายเกี่ยวกับการเลือกตั้งให้ตนเองได้รับผลตอบแทนสูงสุด และสูญเสียต่ำที่สุด เนื่องจากเวลาและทรัพยากรสำหรับการวิจัยมีจำกัด และมีข้อตกลงเบื้องต้นว่า พรรคการเมืองและผู้ออกเสียงเลือกตั้ง จะปรับเปลี่ยนการตัดสินใจตามกันไป ตามกฎหมายที่บังคับใช้อยู่ในขณะนั้น ผู้วิจัยจึงนำเสนอเฉพาะตัวแสดง ผู้ออกเสียงเลือกตั้งในการมีส่วนร่วมทางการเมือง และการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ส่วนตัวแสดงพรรคการเมือง เป็นผู้ถูกเลือกจากผู้ออกเสียงเลือกตั้งขอละไว้

ความไม่เป็นสัดส่วน (disproportionality) เป็นกระบวนการในการนำคะแนนเสียงมานับคำนวณให้ได้ผลออกมาเป็นที่นั่งของพรรคการเมือง ตามธรรมชาติของระบบการเลือกตั้งมักทำให้พรรคการเมืองอันดับต้นได้รับสัดส่วนที่นั่งสูงกว่าคะแนนเสียงที่ได้รับและพรรคการเมืองอันดับหลัง ๆ มักได้รับสัดส่วนที่นั่งต่ำกว่าคะแนนเสียง เมื่อพิจารณาโดยรวมระบบพรรคการเมืองในสภาทั้งระบบ เรียกว่าความไม่เป็นสัดส่วนระหว่างคะแนนเสียงและที่นั่ง ซึ่งเป็นความด้อยประสิทธิภาพของกระบวนการนับคะแนนที่ทำให้ที่นั่งที่แต่ละพรรคได้รับเบี่ยงเบนไปจากคะแนนเสียงที่แต่ละพรรคได้รับ

กล่าวโดยสรุปคือ ระบบการเลือกตั้งที่ใช้สภามีขนาดเล็ก (สัดส่วนราษฎรต่อผู้แทนสูง) ขนาดเขตเลือกตั้งเล็ก (จำนวนเขตต่อขนาดสภาสูง) มีข้อจำกัดทางกฎหมายสูง โครงสร้างระบบการเลือกตั้งแบบผสม (ทั้งเสียงข้างมากและสัดส่วน) วิธีการนับคะแนนแบบเสียงข้างมาก บัตรลงคะแนนแบบแยกประเภท ให้เลือกผู้สมัครหรือพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียว ความตื่นตัวทางการเมืองในการไปใช้สิทธิเลือกตั้งสูง ทำให้เกิดความไม่เป็นสัดส่วนระหว่างคะแนนเสียงและที่นั่ง รวมทั้งคะแนนเสียงและที่นั่งกระจุกตัวอยู่ที่พรรคการเมืองอันดับต้น ดังภาพ

ภาพที่ 3-2 ระบบการเลือกตั้งและผลลัพธ์

ในตอนที่สองนี้จึงแบ่งเนื้อหาการนำเสนอออกเป็น 4 ส่วน

- ส่วนที่หนึ่ง ระบบการเลือกตั้ง
- ส่วนที่สอง การมีส่วนร่วมทางการเมือง
- ส่วนที่สาม การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง
- ส่วนที่สี่ การนับคะแนน

ส่วนที่หนึ่ง ระบบการเลือกตั้ง

การศึกษาาระบบการเลือกตั้ง นั้นมีแนวการศึกษาในการให้คํานิยามระบบการเลือกตั้ง แบ่งออกเป็น 2 แนวทาง ได้แก่ แนวทางแบ่งกลุ่ม และแนวทางกำหนดค่าต่อเนื่อง ส่วนประกอบย่อย

แนวทางแบ่งกลุ่ม

โดยนักวิชาการ อาทิ Duverger (1954) , Bogdanor (1983), Sartori (1994) และ Blaix and Massicotte (2002) เป็นคนจำแนกระบบการเลือกตั้ง ออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่ เสียงข้างมาก (Majority) และระบบสัดส่วน (proportional representation : PR) และในระบบการเลือกตั้งทั้ง 2 ประเภท ยังแบ่งย่อยออกไปอีก โดยกำหนดให้ประเทศหนึ่งมีชื่อเรียกชื่อใดชื่อหนึ่งเพียงชื่อเดียว แนวทางนี้เหมาะสำหรับ การศึกษาเปรียบเทียบจำนวน 2 ถึง 3 ประเทศ (ระบบการเลือกตั้ง) หรือ ศึกษาเฉพาะกรณีระบบการเลือกตั้งของประเทศใดประเทศหนึ่ง

1. ระบบเสียงข้างมาก

ระบบเสียงข้างมากยังแบ่งย่อยออกเป็นเสียงข้างมากอย่างง่ายและเสียงข้างมากเด็ดขาด

1.1 ระบบเสียงข้างมากอย่างง่าย (simple majority or plurality)

เป็นการใช้หลักผู้ที่ได้คะแนนเสียงมากกว่าเป็นผู้ได้รับเลือกตั้ง (first past the post) ทั้งนี้อาจกำหนดเขตเลือกตั้งขนาดเล็กมีผู้แทนราษฎรเพียง 1 คน (single member constituency) หรือ เขตเลือกตั้งใหญ่กว่ามีผู้แทนราษฎรมากกว่า 1 คนก็ได้ (multi member constituencies) ทั้งนี้อาจเป็นการลงคะแนนเต็มตามจำนวนที่นั่งในเขต (lock vote) หรือลงคะแนนได้จำนวนจำกัดไม่เต็มจำนวนที่นั่งในเขต (limited vote) ก็ได้

1.2 ระบบเสียงข้างมากเด็ดขาด (absolute majority)

ระบบนี้ผู้ชนะการเลือกตั้งต้องได้รับคะแนนเสียงเกินกว่ากึ่งหนึ่งของคะแนนรวม ดังนั้นในระบบเสียงข้างมากเด็ดขาดจึงใช้เฉพาะเขตเลือกตั้งเล็กสุดมีผู้แทนราษฎรเพียง 1 คนเท่านั้น

เพื่อให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งที่ชนะการเลือกตั้งได้เสียงข้างมากเด็ดขาดเกินกึ่งหนึ่ง จึงมีกรรมวิธีการลงคะแนนและนับคะแนน 2 แบบ ได้แก่ การลงคะแนนสองรอบ (two ballot systems) และการลงคะแนนตามความชอบแบบทางเลือก (alternative or preferential vote)

1.1.1 การลงคะแนนสองรอบ (double ballot)

ในระบบเสียงข้างมากเด็ดขาดหากการลงคะแนนรอบแรกไม่มีผู้สมัครได้รับคะแนนเสียงเกินกึ่งหนึ่งจะไม่มี การออกเสียงอีกเป็นรอบที่สอง

1.1.2 การลงคะแนนตามความชอบ (preferential vote)

ระบบการเลือกตั้งเสียงข้างมากเด็ดขาดระบบนี้ใช้การลงคะแนนเสียงเพียงรอบเดียว แต่ใช้วิธีลงคะแนนเลือกผู้สมัครได้หลายคน ตามอันดับความพึงพอใจ ผลการเลือกตั้งจากการนับคะแนนแต่ละรอบจะตัดผู้สมัครคนสุดท้ายที่ได้คะแนนต่ำสุดออก แล้วนำคะแนนเสียงของผู้ที่ถูกตัดออกโอนไปให้ผู้สมัครผู้อื่น ที่ผู้ออกเสียงชอบในอันดับถัดมา ทำเช่นนี้ไปเรื่อยๆ จนกว่าจะมีผู้สมัครที่ได้คะแนนเสียงเกินกึ่งหนึ่ง เป็นผู้ชนะการเลือกตั้ง

1.3 การออกเสียงแบบห้ามถ่ายโอนคะแนน (single non transferable vote : SNTV)

เป็นการลงคะแนนเสียงเลือกตัวผู้สมัครได้จำนวน 1 คน ในเขตเลือกตั้งใหญ่ที่มีผู้แทนราษฎรมากกว่า 1 คน ระบบนี้นักวิชาการบางคน เรียกว่าระบบกึ่งสัดส่วน

2. ระบบสัดส่วน (proportional representation : PR)

เป็นการคำนวณที่นั่งจากคะแนนเสียงรวมทั้งหมด อาจใช้เขตประเทศ หรือมลรัฐ หรือภูมิภาคของประเทศนั้น ทั้งนี้อาจจำแนกตามวิธีการลงคะแนนเป็น การลงคะแนนเลือกตัวผู้สมัคร และเลือกจากพรรค

2.1 ระบบสัดส่วนเลือกจากบุคคล (opened : PR)

เป็นการออกเสียงเลือกผู้สมัครเป็นรายบุคคล แล้วนำคะแนนเสียงไปคำนวณรวมกันทั้งพรรคออกมาเป็นที่นั่ง ทั้งนี้มีทั้งการถ่ายโอนคะแนนได้ (single transferable vote : STV)

2.1.1 การออกเสียงแบบถ่ายโอนคะแนนได้ (single transferable vote : STV)

เป็นการออกเสียงเลือกผู้สมัครเป็นรายบุคคลแล้วนำคะแนนนั้นไปคำนวณนั่งของพรรคในระบบสัดส่วน

2.2 ระบบสัดส่วนเลือกพรรค (closed party list)

เป็นระบบการเลือกตั้งที่ให้ผู้ออกเสียงเลือกพรรค การเมืองทั้งพรรค แล้วนำ คะแนนเสียงของพรรคไปคำนวณส่วนแบ่งที่นั่ง

แนวทางกำหนดค่าต่อเนื่อง

โดยการจำแนกระบบการเลือกตั้งออกเป็นส่วนประกอบย่อยต่างๆ แล้วกำหนดมาตรวัดค่าเชิงปริมาณ นักวิชาการกลุ่มนี้มี Rae (1967), Katz (1980) และ Lijphart (1995) เป็นต้น ได้แบ่งระบบการเลือกตั้งออกเป็นส่วนประกอบย่อยต่างๆ จำนวน 7 ส่วนประกอบ ระบบนี้เหมาะสำหรับการหาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุว่าส่วนประกอบย่อยของระบบการเลือกตั้งส่วนใด ส่งเสริมระบบพรรคแบบใด เนื่องจากมีบางส่วนประกอบที่ส่งเสริมการเกิดระบบหลายพรรค และบางส่วนส่งเสริมการเกิดระบบสองพรรค หรือระบบพรรคเด่นพรรคเดี่ยว เพื่อให้สอดคล้องกับทิศทางการเกิดระบบพรรคเด่นพรรคเดี่ยว ในทิศทางตามกัน (ทางบวก) และสอดคล้องกับการวิเคราะห์เส้นทางอิทธิพล (path analysis) ในสมการโครงสร้าง (structural equation model) ด้วยโปรแกรม LISREL ผู้วิจัยจึงปรับทิศทางตัวแปร ส่วนประกอบย่อยของระบบการเลือกตั้งที่ทำให้เกิดความไม่เป็นสัดส่วนสูง และส่งเสริมการเกิด ระบบพรรคเด่นพรรคเดี่ยว หรือระบบสองพรรค แต่ไม่ส่งเสริมการเกิดระบบหลายพรรค ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวทางนี้สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

ประการที่หนึ่ง สัดส่วนราษฎรต่อผู้แทน (ES_1)

เป็นการใช้จำนวนราษฎรทั้งประเทศสิ้นปีก่อนปีที่มีการเลือกตั้ง หารด้วยจำนวนผู้แทนราษฎรทั้งสภาประเภทนั้นๆ (แบ่งเขตหรือบัญชีรายชื่อ) หรือเมื่อนำสัดส่วนราษฎรต่อผู้แทนมากกลับเศษ - ส่วน เป็นผู้แทนราษฎรทั้งสภาต่อราษฎรทั้งประเทศ เรียกว่า ขนาดสภา (assembly size) นั้นเอง

ประการที่สอง จำนวนเขตเลือกตั้งต่อขนาดสภา (ES_2)

เป็นการนำเอาจำนวนเขตเลือกตั้งของระบบเสียงข้างมาก หารด้วยจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทนั้น เมื่อกลับเศษเป็นส่วน เป็นขนาดสภา (สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร) หารด้วยจำนวนเขตเลือกตั้ง เรียกว่า ขนาด (เฉลี่ย) เขตเลือกตั้ง (district magnitude) ซึ่งวัดจากจำนวนผู้แทนราษฎรเฉลี่ยในแต่ละเขตเลือกตั้งนั่นเอง ซึ่งอาจวัดขนาดเขตเลือกตั้งได้อีกวิธีหนึ่งจากจำนวนราษฎรในเขตเลือกตั้ง ดังนั้น กรณีประเทศไทย กฎหมายทุกฉบับกำหนดให้แบ่งเขตเลือกตั้งให้มีสัดส่วนราษฎรต่อผู้แทนเท่ากัน ดังนั้นจึงทำให้การวัดขนาดหรือจำนวนเขตเลือกตั้ง ของจำนวนผู้แทนราษฎร มีค่าเป็นสัดส่วนกับ วัดจากจำนวนราษฎรภายในเขตเลือกตั้ง จึงใช้วิธีการวัดขนาดเขตเลือกตั้ง ทั้ง 2 วิธีทดแทนกันได้

ประการที่สาม ข้อจำกัดทางกฎหมาย (legal threshold : ES₃)

มักใช้ในระบบการเลือกตั้งสัดส่วน โดยกำหนดเกณฑ์คะแนนเสียงขั้นต่ำที่พรรคการเมืองต้องได้รับจากคะแนนเสียงที่ทุกพรรคการเมืองได้รับรวมทั้งประเทศ เป็นค่าสัดส่วนหรือร้อยละ เช่น ต้องได้รับคะแนนเสียงร้อยละ 5 จึงมีสิทธิได้รับส่วนแบ่งที่นั่ง ผู้แทนราษฎรในระบบบัญชีรายชื่อ (สัดส่วน)

ประการที่สี่ โครงสร้างระบบการเลือกตั้ง (electoral structure : ES₄)

เป็นการจำแนกโครงสร้างระบบการเลือกตั้งเป็นภาพรวม โดยพิจารณาจาก วิธีการนับคะแนนว่าใช้วิธีการนับคะแนนแบบเสียงข้างมาก หรือสัดส่วน เพียงแบบเดียว หรือว่าใช้โครงสร้างระบบการเลือกตั้ง ผสมทั้งเสียงข้างมากและสัดส่วน (Blais and Massicotte, 2002: 54, Sartori, 1994: 19)

ประการที่ห้า วิธีการนับคะแนน (electoral formula : ES₅)

จำแนกเป็นวิธีการนับคะแนนแบบสัดส่วน (proportional representation : PR) และวิธีการนับคะแนนแบบเสียงข้างมาก หรือเสียงส่วนใหญ่ (majority or plurality)

ระบบเสียงข้างมากนั้น ผู้ชนะเป็นผู้ได้รับทั้งหมด และผู้ออกเสียงเลือกตั้งนั้น จำต้องเลือกเอาทางเลือกใดทางเลือกหนึ่งเพียงทางเลือกเดียว และมักเป็นการบีบบังคับให้คะแนนเสียงและที่นั่งเกิดการกระจุกตัวอยู่ที่พรรคการเมืองขนาดใหญ่ และมีการสนับสนุนให้เลือกจากลักษณะส่วนบุคคลของผู้สมัคร ส่วนการเลือกตั้งในระบบสัดส่วนนั้น มักเป็นการกระจายส่วนแบ่ง คะแนนเสียง และที่นั่งอย่างเพียงพอ ไม่ให้เกิดความแตกต่างกันมากจนเกินไป และผู้ออกเสียงเลือกตั้งไม่ถูกบีบบังคับให้ต้องลงคะแนนให้กับพรรคการเมืองขนาดใหญ่อันดับต้น และระบบสัดส่วนมักสนับสนุนให้เลือกจากตัวพรรค (Sartori, 1994:1)

ประการที่หก บัตรลงคะแนน (ballot card : ES₆)

จำแนกเป็นบัตรลงคะแนนแบบอันดับ (ordinal ballot) โดยให้ผู้ออกเสียงลงคะแนนเลือกผู้สมัครได้หลายคนตามความชอบ (preferential vote) หรือเลือกได้หลายพรรค บัตรลงคะแนนแบบเลือกทางใดทางหนึ่ง (categorical ballot) ให้ผู้ออกเสียงลงคะแนนเลือกผู้สมัครได้เพียงคนเดียว หรือพรรคการเมืองเดียว

ประการที่เจ็ด การห้ามเชื่อมโยงคะแนน (non linked list)

บางประเทศอนุญาตให้มีการเชื่อมโยงคะแนนโดยการนำคะแนนเสียง โอนไปให้พรรคการเมืองอื่นได้ เช่น การลงคะแนนแบบตามอันดับความชอบ (preferential vote) ใช้วิธีการตัดผู้สมัครที่มีคะแนนเสียงต่ำสุดออก แล้วโอนคะแนนเสียงของผู้สมัครคนนั้น ไปให้แก่ ผู้สมัครที่ผู้ออกเสียงเลือกในอันดับถัดไป หรือกรณีระบบสัดส่วนเปิดแบบที่ให้มีการถ่ายโอน หรือส่งต่อคะแนนเสียง (single transferable vote : STV) โดยผู้ออกเสียงเลือกผู้สมัครเป็นรายบุคคลแล้วนำคะแนนเสียงของผู้สมัครเป็นรายบุคคล แล้วคะแนนเสียงของผู้สมัครเป็นรายบุคคล ไปนับรวมกันทั้งพรรค แล้วคำนวณส่วนแบ่งที่นั่ง ซึ่งแตกต่างจาก ระบบเขตใหญ่หลายคน แต่ให้เลือกผู้สมัครเพียงคนเดียว (single non transferable vote : SNTV) คะแนนเสียงของผู้สมัครถูกจัดอันดับและผู้ที่อยู่ในโควตาของเขตเลือกตั้ง เป็นผู้ได้รับการเลือกตั้ง การที่กำหนดให้ผู้ออกเสียงเลือกผู้สมัครได้เพียงคนเดียวทำให้ผู้สมัครที่อยู่ในอันดับความพึงใจอันดับสอง ไม่ได้รับการลงคะแนนจากผู้สมัคร และคะแนนเสียงของผู้สมัครที่ได้อันดับนอกโควตาของเขตเลือกตั้ง ต้องสูญเสียไปไม่สามารถถ่ายโอนหรือเชื่อมโยงไปให้ผู้สมัครหรือพรรคการเมืองอื่นได้

ส่วนที่สอง การมีส่วนร่วมทางการเมือง (participation : PT)

การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง สัดส่วนของผู้ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ต่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งทั้งประเทศ (Franklin, 2002: 149) ทั้งนี้มีข้อตกลงเบื้องต้นสำหรับทฤษฎีสถาบันใหม่ว่าเป็นการไปใช้สิทธิเลือกตั้งอย่างเสรีด้วยความสมัครใจ

การมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เพิ่มสูงขึ้นเกิดมาจากการคาดคะเนผลตอบแทนของผู้ออกเสียงเลือกตั้งว่าน่าจะทำให้ตนเองได้รับผลตอบแทนสูงขึ้น เมื่อนำผลการไปใช้สิทธิเลือกตั้งของผู้ออกเสียงเป็นรายบุคคล มานับรวมกันเรียกว่า ความตื่นตัวต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง ทั้งนี้ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เพิ่มสูงขึ้นน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากโครงสร้างทางการเมืองที่มีระดับความเป็นประชาธิปไตยสูงขึ้น รวมทั้ง ระดับการเปิดการค้าเสรีเพิ่มมากขึ้น ทำให้การไปใช้สิทธิเลือกตั้งส่งผลต่อการเลือกรัฐบาลและให้ผลออกมาเป็นผลงานนโยบาย ซึ่งทำให้ผู้ออกเสียงเลือกตั้งได้รับผลของนโยบายนั้น

ส่วนที่สาม การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง

การตัดสินใจของผู้ออกเสียงเลือกตั้งมีสองประการได้แก่ ประการที่หนึ่ง การตัดสินใจว่าจะไปหรือไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง (ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมือง) และประการที่สอง การตัดสินใจว่าจะเลือกผู้สมัครหรือพรรคการเมืองใด (การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง) ทั้งนี้ผู้ออกเสียงเลือกตั้งพิจารณาจากคุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกตั้งหรือพรรคการเมือง ความตื่นตัวทางการเมืองในการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกรอบจำกัดของกฎหมายเกี่ยวกับระบบการเลือกตั้ง

การตัดสินใจเลือกของผู้ออกเสียงเลือกตั้ง เป็นการตัดสินใจภายใต้กรอบจำกัด (constrained) ของกฎหมายเกี่ยวกับระบบการเลือกตั้ง โดยผู้ออกเสียงไม่ต้องการสูญเสียคะแนนเสียงของตนให้แก่ผู้สมัครหรือพรรคการเมืองที่ไม่มีโอกาสชนะการเลือกตั้ง ดังนั้นระบบการเลือกตั้งแบบเสียงมากอย่างง่าย หรือเสียงส่วนใหญ่ ซึ่งกำหนดให้ผู้ที่ได้รับคะแนนเสียงมากกว่าเป็นผู้ได้รับการเลือกตั้งภายในเขตเลือกตั้งนั้น จึงมักทำให้ผู้สมัครหรือพรรคการเมืองอันดับสามได้รับคะแนนเสียงต่ำกว่าความนิยมก่อนการลงคะแนน ทำให้เกิดการแข่งขันเฉพาะพรรคอันดับต้นเท่านั้น (Sartori, 1994: 36)

การมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีส่วนร่วมทางการเมืองเพิ่มสูงขึ้นสะท้อน ความต้องการหรือการเรียกร้องของผู้ออกเสียงเพิ่มมากขึ้น ทำให้มีพรรคการเมืองส่งผู้สมัครหรือเกิดพรรคการเมืองมากขึ้น มีการแข่งขันนโยบายเพิ่มมากขึ้น จากการแข่งขันระหว่างพรรคที่รุนแรงขึ้น และการรณรงค์นโยบายเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดความแตกต่าง ผลตอบแทนคะแนนเฉลี่ยระหว่างพรรค หรือการกระจุกตัวคะแนนเสียงพรรคเด่นเพิ่มสูงขึ้น

เขตเลือกตั้งขนาดเล็ก

เขตเลือกตั้งขนาดเล็กนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากมีขนาดเล็กสุดมีผู้แทนราษฎรเพียงคนเดียว (single member constituency) จะทำให้ผู้ออกเสียงมีโอกาสนำความพึงพอใจที่มีต่อผู้สมัครอันดับหนึ่ง มาเลือกลงคะแนนได้เพียงคนเดียว และจากความจำกัดของขนาดเขตเลือกตั้ง ซึ่งจะเป็นการจำกัดจำนวนที่นั่งที่ให้ผู้ออกเสียงเลือก หากกระแสมติความนิยมทำให้ผู้สมัครที่ผู้ออกเสียง ชอบหรือพึงพอใจเป็นอันดับหนึ่ง แต่คะแนนนิมรวมทั้งเขตของผู้สมัครคนนั้นอยู่ในอันดับโดยรวม เกินจำนวนที่นั่งของเขตเลือกตั้ง (จำนวนที่นั่งผู้แทนในเขตเลือกตั้ง) เช่นกรณีรัฐธรรมนูญ (พ.ศ.2540) กำหนดให้เขตเลือกตั้งมีผู้แทนราษฎรได้เขตละหนึ่งคน สมมติว่าผู้ออกเสียงให้คะแนนผู้สมัคร 3 คน เท่ากับ 10, 9, 8...ตามลำดับ หากให้เลือกตั้งได้เขตละ 3 ผู้ออกเสียงสามารถเลือกได้ 3 หมายเลข แต่เมื่อ

กำหนดให้เหลือเขตละคนเดียว ทำให้ความนิยมของผู้สมัครคนที่สอง ต้องถูกตัดออกไป เนื่องจากจำนวนจำกัดของผู้แทนราษฎรในเขตเลือกตั้งนั้น ดังนั้นผู้สมัครที่มีความนิยมอยู่ในลำดับสองหรือสามลงมา ซึ่งเกินจำนวนผู้แทนราษฎรในเขตนั้นทำให้ผู้ออกเสียงอาจเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจ หากผู้สมัครที่ผู้ออกเสียงผู้นั้นตั้งใจว่าจะเลือก ได้รับความนิยมอยู่ในลำดับสามลงมา โดยผู้ออกเสียงคนนั้น อาจเปลี่ยนแปลงไปลงคะแนนให้แก่ผู้สมัครที่มีความนิยมอันดับหนึ่งหรือสองแทน ทำให้พรรคการเมืองอันดับหนึ่งหรือสอง ได้รับความนิยมสูงกว่าความนิยม และเมื่อประกอบกับบัตรลงคะแนนและวิธีการนับคะแนนอาจทำให้พรรคอันดับหนึ่งและสอง ได้ที่นั่งสูงกว่าคะแนนเสียง โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบเสียงข้างมากอย่างง่ายเขตเล็กคนเดียว มักทำให้พรรคอันดับหนึ่งได้ที่นั่งสูงแตกต่างจากพรรคอันดับสอง อาจทำให้ผู้ออกเสียงเลือกตั้งบางคนเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจไปเลือกผู้สมัครที่มีคะแนนนิยมโดยรวมทั้งเขตอยู่ในอันดับหนึ่งและสอง ดังนั้น ระบบการเลือกตั้งแบบเขตเล็กมีผู้แทนได้เพียงคนเดียว และใช้วิธีการนับคะแนนเสียงข้างมากอย่างง่าย หรือเสียงส่วนใหญ่ โดยให้ผู้สมัครที่ได้รับคะแนนมากกว่าเป็นผู้ได้รับเลือกตั้ง ไม่จำเป็นต้องได้รับคะแนนเสียงเกินกึ่งหนึ่ง (plurality – single member constituency) จะทำให้เกิดระบบสองพรรคโดยมีคะแนนเสียงของสองพรรคอันดับต้นสูง แตกต่างจากพรรคการเมืองอื่นและพรรคอันดับหนึ่งมีคะแนนเสียง และที่นั่ง แตกต่างจากพรรคอันดับสอง (Gallagher, 2001: 303-308)

บัตรลงคะแนนแบบแบ่งกลุ่ม (categorical ballot)

บัตรลงคะแนนแบบแบ่งกลุ่ม คือ ให้ผู้ออกเสียงเลือกพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งเพียงพรรคเดียว ทั้งเลือกผู้สมัครได้เพียงหนึ่ง ในระบบเสียงข้างมากเขตเลือกตั้งเล็ก และระบบสัดส่วนปิด (closed party list) ให้ผู้ออกเสียงเลือกบัญชีรายชื่อพรรคการเมืองทั้งพรรคเพียงพรรคเดียว ทำให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งและพรรคการเมือง เกิดการต่อสู้แข่งขันแบบขอมกันไม่ได้ ไม่มีโอกาสทำให้ผู้สมัครต่างพรรคร่วมมือ (ฮั้ว) กัน ได้ทำให้เกิดการต่อสู้แข่งขันรุนแรง และมีการรณรงค์เชิงนโยบายเพิ่มสูงขึ้นทำให้พรรคการเมืองขนาดเล็กที่ขาดโครงสร้างองค์การที่เข้มแข็งไม่สามารถพัฒนา นโยบายได้เท่ากับพรรคการเมืองใหญ่ ทำให้คะแนนเสียงกระจุกตัวที่พรรคอันดับต้น

การห้ามเชื่อมโยงคะแนน

การเชื่อมโยงหรือการถ่ายโอนคะแนน หมายถึง ระบบการเลือกตั้งที่อนุญาตให้มีการนำคะแนนเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้งที่มีได้รับเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งนั้น โอนไปให้แก่ผู้สมัครพรรคการเมืองอื่นที่นั่งนี้ โดยให้ผู้ออกเสียงเลือกตั้งลงคะแนนเสียง เลือกผู้สมัครไว้ตามการจัดอันดับหลายอันดับ (preferential vote) โดยการ นับคะแนนหลายหลายรอบ แต่ละรอบจะตัดผู้ที่ได้รับคะแนนเสียงต่ำสุดออก แล้วนำคะแนนเสียงของผู้สมัครคนนั้น โอนไปให้แก่ผู้สมัครรายอื่นที่ผู้ออกเสียงเลือกตั้งได้เลือกไว้ในอันดับถัดไป จนกว่าจะมีผู้ได้รับคะแนนเสียงต่ำสุดออก แล้วนำคะแนนเลือก

ของผู้สมัครคนนั้น โอนไปให้แก่ผู้สมัครรายชื่อที่ผู้ออกเสียงเลือกตั้งได้เลือกไว้ในอันดับถัดไปจนกว่าจะมีผู้ได้รับคะแนนเสียงเกินกึ่งหนึ่ง หรือเสียงข้างมากเด็ดขาด (absolute majority) ส่วนในระบบสัดส่วน คือระบบสัดส่วนที่การเลือกผู้สมัครเป็นรายบุคคล แล้วนำคะแนนผู้สมัครเป็นรายบุคคลมาคำนวณเป็นส่วนแบ่งที่หนึ่งของพรรค (single transferable vote : STV) เช่นในกรณีประเทศเยอรมัน เป็นต้น ส่วนบางประเทศ เช่น ญี่ปุ่น ก่อนปี ค.ศ. 1994 ใช้ระบบการเลือกตั้งเขตใหญ่แต่ให้ลงคะแนนเลือกได้เพียงคนเดียว โดยผู้ที่ได้คะแนนเสียงเลือกตั้งแต่อันดับหนึ่ง ถึงอันดับที่กำหนดในเขตเลือกตั้งนั้นเป็นผู้ได้รับเลือกตั้งเขตละ 3 – 5 คน (single non-transferable vote : SNTV)

ส่วนที่สี่ การนับคะแนน

ภายหลังจากการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของผู้ไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งแล้ว จะเป็นขั้นของการนับคะแนน ซึ่งให้ผลลัพธ์ออกมาเป็น ความไม่เป็นสัดส่วนระหว่างคะแนนเสียงและที่นั่ง (disproportionality) และระบบพรรคการเมือง (party system)

ความไม่เป็นสัดส่วนระหว่างคะแนนเสียงและที่นั่ง หมายถึง ความเบี่ยงเบน (deviation) ระหว่างที่นั่งของพรรคการเมืองกับคะแนนเสียงที่ได้รับ (Lijphart, 1994: 57)

ระบบพรรคการเมือง หมายถึง จำนวนและขนาดสัมพัทธ์ (relative size) ของพรรคการเมืองในสภา (Olson, 1994: 32) ขนาดของพรรคในที่นี้ หมายถึง คะแนนเสียงหรือที่นั่งของพรรคการเมืองที่ได้รับต่อคะแนนเสียงหรือที่นั่งรวมทั้งประเทศ โดยใช้คะแนนเสียงหรือที่นั่งของพรรคการเมืองอันดับหนึ่ง เป็นตัวอ้างอิง หาค่าสัมพัทธ์กับคะแนนเสียงหรือที่นั่งของพรรคการเมืองเมืองอื่น ๆ ในสภาจากการเลือกตั้งครั้งนั้น ผลที่ได้แสดงออกมาเป็นระดับพรรคเด่นพรรคเดียว ซึ่งชี้ให้เห็นถึงการกระจุกตัวของคะแนนเสียงหรือที่นั่ง อยู่ที่พรรคการเมืองอันดับหนึ่ง สูงแตกต่างจากพรรคอันดับอื่น หากค่าคะแนนเสียงหรือที่นั่งพรรคเด่นมีค่าสูงจะหมายถึง พรรคอันดับหนึ่งได้รับคะแนนเสียงหรือที่นั่งสูงแตกต่าง จากพรรคการเมืองอื่น ๆ มาก

ความไม่เป็นสัดส่วนกับระบบพรรคการเมือง ระบบเลือกตั้งส่งผลกระทบต่อการจัดตั้งรัฐบาล ทั้งนี้ความไม่เป็นสัดส่วนของกระบวนการเลือกตั้งจะส่งผลกระทบต่อขนาดของระบบพรรคการเมืองในสภา กล่าวคือ ความไม่เป็นสัดส่วน จะทำให้พรรคการเมืองขนาดใหญ่ยิ่งใหญ่อขึ้น โดยได้ที่นั่งมากกว่าสัดส่วนคะแนนเสียงและพรรคการเมืองขนาดเล็ก ยิ่งถูกลดขนาดลงหรือถูกตัดออกไป โดยได้ที่นั่งน้อยกว่าสัดส่วนคะแนนเสียง (Laver, 1990: 204)

จากแนวคิดสถาบันใหม่เกี่ยวกับระบบการเลือกตั้งและระบบพรรคการเมืองสามารถสรุปความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ ระหว่างระบบการเลือกตั้งและระบบพรรคการเมืองได้ดังต่อไปนี้

ประการที่หนึ่งขนาดสภา (assembly sizes) หรือส่วนกลับสัดส่วนราษฎรต่อผู้แทน
ถ้าขนาดสภาเล็ก หรือสัดส่วนราษฎรต่อผู้แทนสูง จะทำให้เกิดความไม่เป็นสัดส่วนสูง และ
มีแนวโน้มเกิดระบบสองพรรคหรือพรรคเด่น

ประการที่สอง ขนาดเขตเลือกตั้ง (district magnitude) หรือส่วนกลับจำนวนเขตต่อขนาดสภา
ถ้าเขตเลือกตั้งมีขนาดเล็กหรือจำนวนเขตต่อขนาดสภาสูง จะทำให้เกิดความไม่เป็นสัดส่วนสูง
และมีแนวโน้มเกิดระบบสองพรรค หรือพรรคเด่น

ประการที่สาม ข้อจำกัดทางกฎหมาย (legal threshold)
ถ้ามีข้อจำกัดทางกฎหมายสูงจะทำให้เกิดความไม่เป็นสัดส่วนสูง และมีแนวโน้มเกิดระบบ
สองพรรค หรือพรรคเด่น

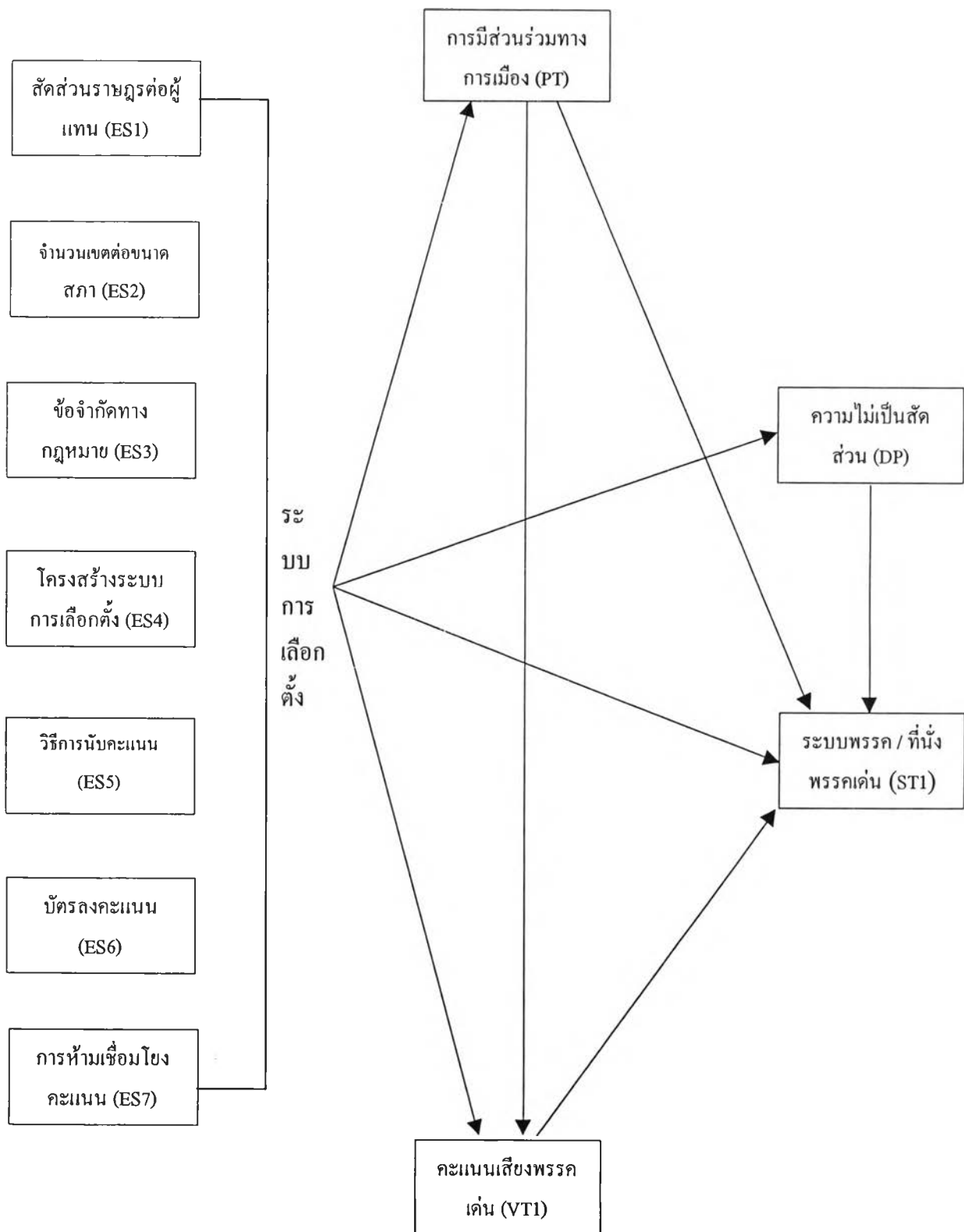
ประการที่สี่ โครงสร้างระบบการเลือกตั้ง (electoral structure)
ถ้าใช้โครงสร้างระบบการเลือกตั้งเป็นแบบผสม จะมีแนวโน้มระดับการมีส่วนร่วมทางการเมือง
สูงกว่าโครงสร้างระบบการเลือกตั้งเดี่ยว

ประการที่ห้า วิธีการนับคะแนน (electoral formula)
ถ้าใช้วิธีการนับคะแนนเสียงข้างมากอย่างง่าย จะทำให้เกิดความไม่เป็นสัดส่วนสูงกว่า และ
มีแนวโน้มเกิดระบบสองพรรค หรือพรรคเด่นมากกว่า วิธีการนับคะแนนเสียงข้างมากเด็ดขาด และ
วิธีการนับคะแนนแบบสัดส่วน

ประการที่หก บัตรลงคะแนน (ballot card)
ถ้าใช้บัตรลงคะแนนแบบแบ่งกลุ่ม (Categorical Ballot) จะทำให้ คะแนนเสียงและที่นั่ง
กระจุกตัวที่พรรคเด่น มากกว่าบัตรลงคะแนนแบบอันดับ (ordinal Ballot)

ประการที่เจ็ด การห้ามเชื่อมโยงคะแนน (non linked list)
ถ้าจะทำให้เกิดระบบสองพรรค หรือพรรคเด่น มากกว่า การอนุญาตให้เชื่อมโยงคะแนน

ประการที่แปด ความตื่นตัวต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองสูง
ถ้าความตื่นตัวต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองสูง มีอิทธิพลทำให้คะแนนเสียงกระจุกตัวที่
พรรคเด่นสูง ดังภาพที่ 3 – 2 สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 3-3 สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย

ตอนที่สาม วรรณกรรมเกี่ยวกับระบบการเลือกตั้งและระบบพรรคการเมือง

ในตอนที่สามนี้จะแบ่งเนื้อหาในการนำเสนอออกเป็นสองส่วน ส่วนที่หนึ่ง เป็นผลงานวิจัยของนักวิชาการ ส่วนที่สอง เป็นกรณีตัวอย่างการใช้เครื่องมือทางกฎหมายเกี่ยวกับระบบการเลือกตั้งสำหรับการปรับเปลี่ยนระบบพรรคการเมือง

ส่วนที่หนึ่ง ผลงานวิจัยของนักวิชาการ

Duverger (อ้างใน Harrop, 1987: 69) เห็นว่า ระบบการเลือกตั้งแบบเสียงข้างมากอย่างง่าย หรือเสียงส่วนใหญ่ (simple majority or plurality) ซึ่งกำหนดให้ผู้ที่ได้รับคะแนนเสียงมากกว่า เป็นผู้ได้รับการเลือกตั้ง (first past the post) จะมีแนวโน้มการเกิดระบบสองพรรค ส่วนระบบเสียงข้างมาแต่ขาดที่ลงคะแนนเสียงสองระบบ (double ballot absolute majority) จะมีแนวโน้มทำให้เกิดระบบหลายพรรค (อ้างใน Sartori, 1994: 29)

Rae (อ้างใน Lijphart, 1994: 10-15) ได้ศึกษาเกี่ยวกับผลของการเลือกตั้งไว้สองประการ ได้แก่ ความไม่เป็นสัดส่วน (disproportionality) และระบบพรรคการเมือง (party system) ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากระบบเลือกตั้ง สามประการ ได้แก่ วิธีการนับคะแนน ขนาดเขตเลือกตั้ง และบัตรลงคะแนน ซึ่งส่งผลต่อความไม่เป็นสัดส่วน และระบบพรรคการเมือง กล่าวคือ วิธีการนับคะแนนแบบเสียงข้างมากอย่างง่ายลงคะแนนรอบเดียว ใช้เขตเลือกตั้งที่มีขนาดเล็ก มีผู้แทนเพียงคนหนึ่ง และบัตรลงคะแนนแบบแยกประเภทให้ผู้ออกเสียงลงคะแนนเลือกพรรคการเมืองใดพรรคเดียวมักทำให้เกิดระดับความไม่เป็นสัดส่วนสูง และมีแนวโน้มเกิดระบบพรรคเด่น

ประการที่หนึ่ง วิธีการนับคะแนน (electoral formula) ซึ่งแบ่งเป็นสามแบบ คือ วิธีการนับคะแนนแบบเสียงข้างมาก วิธีการนับคะแนนแบบสัดส่วนและวิธีการนับคะแนนกึ่งสัดส่วน โดยวิธีการนับคะแนนเสียงแบบเสียงข้างมาก แบ่งออกเป็น เสียงส่วนใหญ่ (plurality) ลงคะแนนสองรอบ (two ballots) และการลงคะแนนแบบทางเลือก (alternative vote) ส่วนวิธีการนับคะแนนแบบสัดส่วน แบ่งออกเป็น เศษเหลือมากที่สุด (largest remainders) ค่าเฉลี่ยสูงสุด (highest average) และการลงคะแนนเสียงแบบถ่ายโอนคะแนนได้ (single transferable vote) และวิธีการนับคะแนนกึ่งสัดส่วน แบ่งออกเป็น การลงคะแนนได้เต็มจำนวน (cumulative vote) ก็กับการลงคะแนนอย่างจำกัด (limited vote)

ประการที่สองขนาดเขตเลือกตั้ง หมายถึง ขนาดเฉลี่ยของเขตเลือกตั้ง มีจำนวนผู้แทนราษฎรเฉลี่ยที่หนึ่ง โดยคิดจากขนาดสภาหารด้วยจำนวนเขตเลือกตั้ง

ประการที่สาม บัตรลงคะแนน แบ่งออกเป็นสองแบบ คือ บัตรลงคะแนนแบบแยกประเภท (categorical ballot) และบัตรลงคะแนนแบบอันดับ (ordinal ballot) โดยบัตรลงคะแนนแบบแยก

ประเภทให้ผู้ออกเสียงเลือกได้มากกว่าหนึ่งพรรค ส่วนบัตรลงคะแนนแบบอันดับให้ผู้ออกเสียงเลือกได้เพียงพรรคเดียว

สรุปได้ว่า วิธีการนับคะแนนแบบเสียงข้างมาก เขตเลือกตั้งขนาดเล็ก (จำนวนเขตต่อขนาดสภาสูง) และบัตรลงคะแนนแบบแยกประเภท มีแนวโน้มทำให้เกิดระบบสองพรรค (พรรคเด่น) ส่วนในทางตรงข้าม ถ้าเป็นระบบสัดส่วน เขตเลือกตั้งขนาดใหญ่ และบัตรลงคะแนนแบบอันดับทำให้เกิดระบบหลายพรรค

Taagepera and Shugart (อ้างใน Lijphart, 1994: 12) สรุปว่าการมีข้อจำกัดทางกฎหมายสูง จำให้ลดโอกาสของพรรคการเมืองขนาดเล็ก จนทำให้เกิดระบบพรรคเด่นหรือระบบสองพรรค

Lijphart (1994: 12-15) ว่า ขนาดสภาขนาดเล็ก และการห้ามเชื่อมโยงคะแนนจะทำให้เป็นการลดโอกาสของพรรคการเมืองขนาดเล็ก จนเกิดระบบสองพรรคหรือระบบพรรคเด่น

จากผลงานวิจัยของนักวิชาการดังกล่าว สามารถสรุปอิทธิพลของระบบเลือกตั้ง ต่อความไม่เป็นสัดส่วน และระบบพรรคการเมืองได้ดังนี้

ทิศทางที่หนึ่ง ความไม่เป็นสัดส่วนและระบบพรรคเด่นเกิดจากระบบการเลือกตั้ง ดังต่อไปนี้

- ประการที่หนึ่ง ขนาดสภาเล็ก หรือสัดส่วนราษฎรต่อผู้แทนราษฎรสูง
- ประการที่สอง ขนาดเขตเลือกตั้งเล็ก หรือจำนวนเขตต่อขนาดสภาสูง
- ประการที่สาม ข้อจำกัดทางกฎหมายสูง
- ประการที่สี่ วิธีการนับคะแนนแบบเสียงข้างมาก
- ประการที่ห้า บัตรลงคะแนนแบบแยกประเภท
- ประการที่หก ห้ามเชื่อมโยงหรือถ่ายโอนคะแนน

ทิศทางที่สอง ความไม่เป็นสัดส่วนต่ำ และระบบหลายพรรค เกิดจากระบบการเลือกตั้ง ดังต่อไปนี้

- ประการที่หนึ่ง ขนาดสภาใหญ่ หรือสัดส่วนราษฎรต่อผู้แทนต่ำ
- ประการที่สอง ขนาดเขตเลือกตั้งใหญ่ หรือจำนวนเขตต่อขนาดสภาต่ำ
- ประการที่สาม ข้อจำกัดทางกฎหมายต่ำ
- ประการที่สี่ วิธีการนับคะแนนแบบสัดส่วน
- ประการที่ห้า บัตรลงคะแนนแบบอันดับ
- ประการที่หก อนุญาตให้เชื่อมโยงหรือถ่ายโอนคะแนนได้

ส่วนที่สอง กรณีตัวอย่าง

เพื่อให้เห็นอำนาจในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างระบบการเลือกตั้งกับระบบพรรคการเมือง โดยใช้กรณีศึกษาภายในประเทศเดียวกัน แต่ต่างช่วงเวลา โดยมีการปฏิรูประบบการเลือกตั้ง เพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนระบบพรรคการเมือง ทั้งนี้ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างประเทศญี่ปุ่นมาเป็นกรณีตัวอย่าง

กรณีตัวอย่างประเทศญี่ปุ่น

การเลือกตั้งของประเทศญี่ปุ่นในช่วงปี ค.ศ. 1947 ถึงปี ค.ศ. 1993

ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1947 จนกระทั่งถึงปี ค.ศ. 1993 ประเทศญี่ปุ่นใช้ระบบการเลือกตั้งเป็นระบบการเลือกตั้งเป็นแบบการลงคะแนนเสียงแบบที่เลือกได้เพียงคนเดียว และถ่ายโอนเสียงให้แก่กันไม่ได้ (single non-transferable vote, SNTV) ใช้เขตเลือกตั้งขนาดกลางที่มีผู้แทนราษฎรได้มากกว่าหนึ่งคน ในกรณีประเทศญี่ปุ่นใช้ขนาดเขตเลือกตั้งตั้งแต่สามถึงห้าคน โดยใช้วิธีการออกเสียงอย่างจำกัดให้ผู้ออกเสียงเลือกตั้งเลือกโดยระบุตัวผู้สมัครรับเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งนั้นได้เพียงหนึ่งคน แล้วนำคะแนนมาจัดอันดับ โดยผู้ที่ได้คะแนนอยู่ในอันดับโหวตต่ำของเขตนั้น ก็จะได้รับเลือกให้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นระบบการเลือกตั้งแบบเสียงข้างมาก หรือเสียงส่วนใหญ่โดยรัฐสภาของประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเรียกว่า “KOKKAI” ประกอบด้วยสองสภา ได้แก่ สภาผู้แทนราษฎร (shugiin) และวุฒิสภา หรือสภาสูง (SANGIIN) ซึ่งสภาผู้แทนราษฎรมีจำนวนสมาชิกเท่ากับ 511 คน ซึ่งเพิ่มขึ้นมาจาก 466 คน ในห้วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และวุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิก 252 คน ซึ่งก่อนปี ค.ศ. 1972 วุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิก 250 คน โดยมีเขตเลือกตั้งทั้งหมด 130 เขต เขตเลือกตั้งที่มีขนาดเขต 3 ที่นั่ง มีจำนวน 47 เขต เขตเลือกตั้งที่มีขนาดเขต 4 ที่นั่งมีทั้งหมด 41 เขต เขตเลือกตั้งที่มีขนาดเขต 5 ที่นั่งมีทั้งหมด 41 เขต และมีหนึ่งเขตที่มีสมาชิกได้เพียง 1 คน (Bogdanor and Butler, 1983: 210-211) แต่จากการที่ใช้ขนาดเขตเลือกตั้งที่มีผู้แทนได้มากกว่าหนึ่งคน จึงมีความโน้มเอียงไปทางระบบสัดส่วน ดังนั้นนักวิชาการได้มีการจำแนกระบบเลือกตั้งโดยใช้วิธีการนับคะแนนเป็นเกณฑ์ในการจำแนกระบบเลือกตั้งออกเป็นสองแบบหลัก คือ 1) ระบบเสียงข้างมาก หรือเสียงส่วนใหญ่ กับ 2) ระบบการเลือกตั้งแบบสัดส่วน และได้จัดระบบการเลือกตั้งแบบ SNTV ว่าเป็นระบบเลือกตั้งแบบกึ่งสัดส่วน (semi proportional system) มากกว่าเป็นระบบเสียงส่วนใหญ่ (Sartori, 1994: 22-23)

จากการใช้ระบบการเลือกตั้งแบบ SNTV ได้มีผลที่เกิดเป็นข้อวิพากษ์วิจารณ์ ดังนี้

1. ทำให้มีการแข่งขันกันเองของผู้สมัครภายในพรรคเดียวกัน ระบบนี้ก่อให้เกิดการแข่งขันภายในพรรคอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ด้วยเขตเลือกตั้งเพียง 130 เขต และจำนวนสมาชิกสภาล่างเพียง 511 คน พรรคที่หวังจะได้ครองเสียงข้างมากในสภา จะต้องส่งผู้สมัครหลายคนในเขตเลือกตั้งหนึ่ง ๆ และมีการใช้เงินจำนวนมากในการสร้างฐานเพื่อสนับสนุนเป็นการเฉพาะตัว และพยายามจะหาเสียงโดยอาศัยสายสัมพันธ์ส่วนตัวยิ่งกว่าจุดยืนด้านนโยบาย ซึ่งระบบนี้ถูกมองจากประชาชนจำนวนมากว่าเป็นสาเหตุของภาวะแตกเป็นกลุ่ม (fractionalism) (Sartori, 1994: 24)

2. ทำให้เป็นไปได้ที่ผู้สมัครคนหนึ่งจะได้รับเลือกตั้งด้วยคะแนนเสียงน้อยกว่าร้อยละ 20 และในบางกรณีน้อยกว่าร้อยละ 15 ระบบนี้ทำให้พรรคเล็กดำรงอยู่รอดได้ แต่มันก็หมายความว่าพรรคขนาดใหญ่เช่น พรรค LDP ไม่ต้องไปโน้มน้าวผู้ลงคะแนนเสียงส่วนใหญ่ให้ช่วยมาลงคะแนนให้ฝ่ายตน ในทางตรงกันข้ามผู้สมัครของ LDP ในเขตเลือกตั้งหนึ่ง ๆ จะพยายามหาเสียงสนับสนุนเพียงจากส่วนเล็ก ๆ ของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง เมื่อต้องการเพียงราว ๆ ร้อยละ 20 ของคะแนนเสียงทั้งหมด ผู้สมัครเหล่านี้จึงทุ่มเทพลังงานของตนไปที่ส่วนหนึ่งของเขตเลือกตั้งเท่านั้น และพึ่งพากลุ่มผลประโยชน์ที่ทรงอำนาจไม่กี่กลุ่ม รวมทั้งนักการเมืองท้องถิ่นที่คูแกล Koenkai ของตน (เจอร์ลด์ แอล. เคอร์ติส, 2539: 13)

3. ระบบ SNTV เกี่ยวข้องอย่างมากกับปัญหาคอร์รัปชันทางการเมืองกับการคงอยู่อย่างถาวรของการครอบงำภายใต้พรรคเดียว รวมทั้งกับสภาพที่ไม่มีการโต้เถียงด้านนโยบายอย่างจริงจังในช่วงรณรงค์เลือกตั้ง (เจอร์ลด์ แอล. เคอร์ติส, 2539: 13)

4. ระบบ SNTV นั้น มีความคับแคบเพราะจะให้ความสำคัญกับเขตเลือกตั้งมากกว่าการแสดงถึงความเป็นตัวแทนในระดับประเทศ (Lundberg, 1995: 1)

จากปัญหาที่เกิดขึ้น ได้มีการเสนอให้นำระบบการเลือกตั้งแบบสัดส่วนมาใช้ในการเลือกตั้งของประเทศญี่ปุ่น ในช่วง ค.ศ.1980 ถึง 1982 ในรัฐบาลชูซูกิ โดยได้มีการเสนอให้นำเอาระบบสัดส่วนมาใช้ผสมกับระบบเสียงข้างมาก ด้วยการเลือกผู้สมัครเป็นรายบุคคลในเขตเลือกตั้งและเลือกพรรคการเมืองในระดับประเทศ (Bogdanar, 1983: 223) จนต่อมาในเดือนมกราคม ค.ศ. 1994 ร่างพระราชบัญญัติปฏิรูประบบการเลือกตั้งได้ผ่านสภา และในเวลาต่อมาระบบการเลือกตั้งแบบผสมก็ได้ถูกนำมาใช้แทนที่ระบบการเลือกตั้งแบบเก่า

การเลือกตั้งของประเทศญี่ปุ่นในปี ค.ศ. 1994 ถึงปัจจุบัน

จากการที่มีกรณีอื้อฉาวคอร์รัปชันถูกเปิดโปงครั้งแล้วครั้งเล่าใน ทศวรรษ 1980 ทรรศนะที่ว่า ระบบ SNTV เป็นสาเหตุสำคัญของความบกพร่องของการเมืองญี่ปุ่น และที่ว่าระบบนี้ควรจะต้องเลิกเสีย ได้กลายเป็นทรรศนะซึ่งเป็นที่นิยมมากขึ้นเรื่อย ๆ ภายใต้กระบวนการเช่นนี้ ข้อถกเถียงซึ่ง

เป็นที่นิยมนมากที่สุดข้อหนึ่งที่เรียกร้องให้เปลี่ยนแปลงระบบการเลือกตั้งก็คือ จะทำให้เป็นไปได้ที่จะมีการเปลี่ยนแปลงพรรคการเมืองในอำนาจ สิ่งที่น่าประหลาดใจก็คือภายใต้ระบบ SNTV นี้แหละ ที่การเปลี่ยนแปลงพรรคการเมืองในอำนาจได้เกิดขึ้น รัฐบาลโฮโซกาวาที่เข้ามาแทนที่พรรค LDP ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1993 ที่เกิดขึ้นภายใต้ระบบ SNTV นี้เอง ถึงต้นทศวรรษ 1990 ระบบ SNTV ซึ่งใช้มาตั้งแต่ ค.ศ. 1925 ยกเว้นเพียงการเลือกตั้งครั้งเดียวทันทีหลังสงครามโลกครั้งที่สอง สิ้นสุดลง ได้สูญเสียความน่าเชื่อถือและความชอบธรรมไป ถ้าหากว่าระบบนี้ไม่ได้ถูกทดแทนโดยระบบการเลือกตั้งใหม่ ก็คงจะต้องถูกโจมตีต่อไปว่า เป็นต้นเหตุแห่งความยุ่งยากทางการเมืองทั้งหลายของประเทศญี่ปุ่น และก็คงได้สั่นคลอนความมั่นใจของสาธารณชนต่อระบบการเมืองโดยรวม แรงกดดันให้เปลี่ยนแปลงระบบทรงพลังเกินกว่าที่จะไปยับยั้งเอาไว้ได้

ระบบการเลือกตั้งใหม่ที่ถูกนำมาใช้มีชื่อเรียกที่สลับซับซ้อน เนื่องจากว่าเป็นการประนีประนอมระหว่างพรรคการเมือง ซึ่งมีความเห็นต่อระบบใหม่ที่แตกต่างกันไป ซึ่งเป็นการประนีประนอมระหว่างนักการเมืองจำนวนมากที่สนใจโอกาสที่ตนจะได้รับเลือกตั้ง มากกว่าจะไปสนใจถึงเรื่องการปฏิรูปในตัวเองกับฝ่ายนักการเมืองจำนวนไม่กี่คน ที่มุ่งมั่นต่อการปฏิรูป ซึ่งได้รับแรงหนุนจากสาธารณชนที่กระตือรือร้น สิ่งที่มาจากการประนีประนอมดังกล่าวนี้คือ ระบบการเลือกตั้งที่สลับซับซ้อนซึ่งผนวกเอาทั้งเขตเลือกตั้งที่มีผู้แทนได้คนเดียว กับเขตเลือกตั้งที่มีผู้แทนตามสัดส่วนตามรายชื่อรวม 11 เขต

เหตุผลที่ซ่อนเร้นที่สำคัญของการแก้ไขระบบการเลือกตั้งของญี่ปุ่นในปี 1994 จากระบบ SNTV มาเป็นระบบการเลือกตั้งแบบผสมที่ใช้ระบบเสียงข้างมากอย่างง่ายหรือเสียงส่วนใหญ่ที่มีขนาดเขตเลือกตั้งเล็กสุดจำนวน 1 ที่นั่ง (plurality single member constituency) ผสมกับระบบสัดส่วนแบบปิดที่เลือกทั้งพรรค (closed party – list, PR System1) ก็คือ ต้องการสร้างพรรคการเมือง (พรรค LDP) ให้เป็นพรรคเสียงข้างมากในสภา เพื่อให้มีที่นั่งได้เพิ่มมากขึ้น ทำให้พรรคฝ่ายค้านถูกลดจำนวนที่นั่งลง ด้วยการนำเอาระบบสัดส่วนมาใช้เป็นข้ออ้างเพื่อเปลี่ยนระบบการเลือกตั้งว่า ระบบนี้จะทำให้พรรคเล็กมีโอกาสในสภามากขึ้น และลดขนาดเขตเลือกตั้งในระบบแบบแบ่งเขตจากเขตละ 3-5 คนให้เหลือเพียงเขตละหนึ่งคน เนื่องจากระบบ SNTV เดิมนั้นพรรคการเมืองขนาดเล็กยังมีโอกาสได้ที่นั่งในเขตเลือกตั้งอยู่บ้าง เพื่อหาทางลดที่นั่งของพรรคการเมืองขนาดเล็กลง จึงพยายามเสนอให้มีการแก้ไขกฎหมายเลือกตั้งโดยพรรค LDP ซึ่งเป็นฝ่ายรัฐบาล และให้เหตุผลในการแก้ไขดังนี้ คือ (Lundberg, 1995: 2)

1. ระบบ SNTV เดิมนั้นพรรคการเมืองไม่สามารถแข่งขันนโยบายได้เพราะระบบเลือกตั้งแบบเดิม เป็นการส่งเสริมให้เลือกจากตัวบุคคลที่อยู่ในเขตเลือกตั้ง

2. การแข่งขันของผู้สมัครเป็นรายบุคคล เป็นการนำมาซึ่งการทุจริตคอร์รัปชันในการเลือกตั้ง
3. ทำให้บุคคลที่ได้รับการเลือกตั้งเป็นตัวแทนของเขตมากกว่าเป็นตัวแทนของประเทศ
4. ทำให้มีการใช้เงินในการหาเสียงจำนวนมากในการเลือกตั้ง

ระบบเลือกตั้งใหม่ของผู้ปุ่นดังกล่าวจึงเป็นแบบผสมใช้ระบบเลือกตั้งที่แตกต่างกันสองระบบพร้อม ๆ กันไป เพื่อเลือกผู้แทนเข้าสู่สภาล่าง ระบบหนึ่งคือ เขตเลือกตั้งมีผู้แทนได้คนเดียว (single member district) ซึ่งจะมีผู้แทน 300 จากทั้งหมด 480 คน ที่เหลือ 180 คน จะมาจากเขตเลือกตั้งมีผู้แทนตามสัดส่วน (proportional representation districts) ผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งจะลงคะแนน 1 เสียง สำหรับผู้สมัครเลือกตั้งรายบุคคลในเขตเลือกตั้งประเภทมีผู้แทนได้คนเดียว และอีก 1 เสียงสำหรับพรรคการเมืองในเขตเลือกตั้งประเภทมีผู้แทนตามสัดส่วน ระบบเลือกตั้งใหม่นี้มีความไม่ธรรมดาที่ผสมผสานระบบการเลือกตั้งที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิงสองระบบ โดยในระบบของผู้ปุ่นไม่มีความเชื่อมโยงระหว่างส่วนแบ่งของคะแนนเสียงที่พรรคได้รับในเขตเลือกตั้งมีผู้แทนตามสัดส่วนกับการกระจายที่นั่งทั้งหมดในสภาผู้แทนราษฎรแต่อย่างใด ในระบบของผู้ปุ่นนั้นยังเป็นที่น่าประหลาดใจว่าจะมีสองพรรคการเมืองได้ครอบงำเขตเลือกตั้งมีผู้แทนได้คนเดียว ขณะที่การเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งมีผู้แทนตามสัดส่วนนั้น ระบบหลายพรรค (multi-party system) จะสามารถรักษาตัวเองไว้ได้ โดยหลักการทั่วไปในทางทฤษฎีระบบเขตเลือกตั้งมีผู้แทนได้คนเดียวนั้น โนม์เอียงที่จะเอื้อให้เกิดระบบพรรคการเมืองแบบสองพรรค (two party system) แต่มีข้อยกเว้นอยู่ว่าเช่นประเทศหนึ่งมีชนกลุ่มน้อยอยู่รวมกันหนาแน่นในเขตภูมิศาสตร์หนึ่ง อาจมีพรรคการเมืองหนึ่งซึ่งเป็นตัวแทนผลประโยชน์ของชนกลุ่มน้อยดังกล่าว ได้เป็นพรรคเสียงข้างมากในเขตภูมิศาสตร์นั้น และได้เป็นพรรคลำดับที่สาม (third party) ในระดับชาติ สังคมที่มีความกลมกลืนกันทางเชื้อชาติมากเท่าใด ก็ยิ่งมีความเป็นไปได้ที่ระบบเขตเลือกตั้งมีผู้แทนได้คนเดียว จะบีบให้นักการเมืองทั้งหลายต้องรวมตัวกันเป็นพรรคการเมืองที่แข่งขันต่อสู้กันสองพรรค ในอีกด้านหนึ่ง ระบบมีผู้แทนตามสัดส่วนจะเอื้ออำนวยให้พัฒนาไปสู่ระบบหลายพรรค ดังนั้นจึงไม่เป็นที่น่าแปลกใจเลยที่พรรคการเมืองขนาดเล็กในผู้ปุ่น จะสนับสนุนระบบมีผู้แทนตามสัดส่วน หรือที่ฝ่ายสนับสนุนการพัฒนาไปสู่ระบบสองพรรค ต้องการเพียงระบบเขตเลือกตั้งมีผู้แทนได้คนเดียว เพียงระบบเดียวเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อคำนึงถึงวิถีทางที่ระบบของผู้ปุ่นถูกจัดโครงสร้าง โดยสามในห้าของที่นั่งในสภาล่าง จะเลือกตั้งกันเป็นเขตเลือกตั้งมีผู้แทนได้คนเดียว จึงเกือบจะเป็นไปไม่ได้เลยที่พรรคการเมืองหนึ่ง ซึ่งได้รับเลือกตั้งเฉพาะในเขตเลือกตั้งมีผู้แทนตามสัดส่วน จะเป็นตัวแปรสำคัญในระบบพรรคการเมือง ระบบการเลือกตั้งใหม่อาจเอื้อให้เกิดพรรคภูมิภาค แต่จะมีแรงกดดันมหาศาลต่อพรรคการเมืองต่าง ๆ ให้ต้องรวมตัวกัน เพื่อได้มาซึ่งชัยชนะในเขตเลือกตั้งมีผู้แทนได้คนเดียว

เห็นได้ว่าประเด็นการปฏิรูปการเลือกตั้งได้กลายเป็นประเด็นที่กระตุ้นให้พรรค LDP แรกในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1993 สมาชิกกลุ่มทาเคชิตะจำนวนหนึ่งภายใต้การนำของนายโอซาวา อิชิโร และนายฮาตะ ซูโตะ กับสมาชิกพรรค LDP อีกจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับนายทาเคมุระ มาซาโยชิ ได้ออกจากพรรค LDP ไปเข้าร่วมกับนายโฮโซกาวา โมริอิโร หัวหน้าพรรคใหม่แห่งญี่ปุ่น (Japan New Party หรือ Nihon Shinto ในภาษาญี่ปุ่น) ซึ่งก่อตั้งขึ้นก่อนหน้านั้นหนึ่งปี (และก็ยุบพรรคหนึ่งปีหลังจากนั้น) จัดตั้งรัฐบาลผสมที่ไม่ใช่ LDP เป็นครั้งแรก พวกสังคมนิยมได้เข้าร่วมรัฐบาลผสมด้วย ซึ่งนับเป็นการเข้าร่วมรัฐบาลเป็นครั้งแรก นับแต่ปลายทศวรรษ 1940 ที่ผู้นำสังคมนิยมนายคาตายามาได้เป็นหัวหน้ารัฐบาลผสมที่อยู่ได้ระยะสั้น ๆ ประเด็นที่ทำให้พรรคร่วมรัฐบาลเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันก็คือ การปฏิรูปการเลือกตั้งเมื่อร่าง พ.ร.บ. ปฏิรูปผ่านสภาไปเมื่อเดือนมกราคม ค.ศ.1994 พรรคร่วมรัฐบาลก็แตกเป็นเสี่ยง ในเดือนเมษายน โฮโซกาวาถูกบีบให้ลาออก นายฮาตะได้เป็นนายกรัฐมนตรีคนใหม่ พวกสังคมนิยมปฏิเสธที่จะเข้าร่วมรัฐบาลฮาตะและรัฐบาลผสมฮาตะก็ล่มสลาย พรรค LDP และพรรค JSP ได้ร่วมมือกันจัดตั้งรัฐบาลผสมภายใต้ นายกรัฐมนตรี มูรายามา โทมิอิชิ หัวหน้าพรรคสังคมนิยม แม้ว่าจะมีถึงสามรัฐบาลนับตั้งแต่การสิ้นสุดลงของการครอบงำภายใต้พรรค LDP แต่ก็ยังไม่มีทางเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรระบบการเลือกตั้งตามกติกาใหม่ ซึ่งการเลือกตั้งตามกติกาใหม่ได้มีขึ้นครั้งแรก เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม ค.ศ.1996 เป็นการใช้ระบบการเลือกตั้งแบบผสมระหว่าง ระบบเสียงข้างมากอย่างง่าย เขตเล็กคนเดียวกับระบบการเลือกตั้งแบบสัดส่วน ซึ่งทำให้พรรค LDP ได้เป็นรัฐบาลภายใต้การนำของนาย ริวทาโร ฮาชิโมโตะ (<http://www.Kanzaki.com/jinfo/Political Parties.html>: 6)

จากการเลือกตั้งทั่วไป เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน ค.ศ.2003 ซึ่งเป็นการเลือกตั้งครั้งล่าสุดของญี่ปุ่น หลังจากที่นำระบบการเลือกตั้งแบบใหม่ คือ ระบบการเลือกตั้งแบบผสมมาใช้ ทำให้ พรรค LDP ได้ที่นั่งลดลง 3 ที่นั่ง และพรรคการเมืองมีการปรับตัวไปสู่ระบบพรรคการเมืองแบบสองพรรคอย่างชัดเจน โดยมีพรรค LDP เป็นพรรคอันดับหนึ่ง และ พรรค DPJ (Democratic Party of Japan) เป็นพรรคอันดับสอง โดยมีข้อดีอีกประการหนึ่งของการนำระบบสัดส่วนมาใช้ นั่นคือ ทำให้ลดปัญหาความขัดแย้งภายในพรรคระหว่างกลุ่มการเมือง ทำให้โครงสร้างภายในพรรคมีความเข้มแข็งทางโครงสร้างของพรรคมากขึ้น ลดระดับความสำคัญของตัวบุคคลลง และทำให้เกิดการแข่งขันระหว่างพรรคเพิ่มขึ้น

จากการปฏิรูประบบการเลือกตั้งนับตั้งแต่ ปี ค.ศ.1994 เป็นต้น มา โดยเริ่มมีการนำระบบการเลือกตั้งแบบผสม มาใช้นับตั้งแต่ปี ค.ศ.1996 ทำให้เกิดผลต่อตัวพรรคการเมือง คือ ทำให้พรรคการเมืองมีความเป็นสถาบันมากขึ้น ลดความสำคัญของกลุ่มขัดแย้งภายในพรรค เป็นการทำให้พรรคมีโครงสร้างที่เข้มแข็งมากขึ้น และเพิ่มระดับการแข่งขันระหว่างพรรคซึ่งได้รับอิทธิพล มาจาก

ระบบการเลือกตั้งแบบสัดส่วนที่ใช้การคำนวณที่นั่งจากคะแนนเสียงรวมของพรรค ทำให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งของพรรค ต้องหันมาร่วมมือกันสร้างคะแนนนิยมให้กับพรรคเป็นส่วนรวม ด้วยการรณรงค์ด้วยนโยบายของพรรคเพิ่มมากขึ้น สำหรับระบบการเลือกตั้งแบบเสียงข้างมากที่นำมาใช้จากการแก้ไขกฎหมายเลือกตั้งปี ค.ศ.1994 ที่เปลี่ยนเป็นนำระบบการเลือกตั้งแบบเสียงข้างมาก เขตเล็กคนเดียวมาใช้ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงขนาดเขตเลือกตั้ง ซึ่งเดิมเป็นขนาดเขต 3 ถึง 5 คน ทำให้พรรคการเมืองขนาดเล็กมีโอกาสได้รับที่นั่งมากกว่าระบบการเลือกตั้งแบบเสียงข้างมากเขตเล็กคนเดียวจากการเปลี่ยนระบบการเลือกตั้งดังกล่าวทำให้พรรคการเมืองขนาดเล็ก คาดคะเนถึงโอกาสที่จะได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งว่ามีโอกาสลดน้อยลง จึงทำให้เกิดการรวมพรรคขึ้นเป็นครั้งแรกในเดือนธันวาคม ค.ศ.1994 จากพรรคการเมืองหลายพรรคคือ พรรค Japan Renewal Party พรรค Clean The Government Party (komeito) พรรค Japan New Party และ พรรค The Democratic Socialist Party ตั้งชื่อใหม่ คือ พรรค The New Frontier Party (shinshintou) และต่อมา พรรค The New Frontier Party ก็ได้ไปรวมกับพรรค Democratic Party of Japan เมื่อวันที่ 12 มีนาคม ค.ศ.1998 เป็นการแสดงให้เห็นว่า ระบบการเลือกตั้งของญี่ปุ่นที่เปลี่ยนไปนับตั้งแต่ปีค.ศ. 1994 ทำให้ระบบพรรคการเมืองได้เปลี่ยนไปจากเดิมเป็นระบบพรรคเด่นในหลายพรรค ซึ่งมีพรรค LDP เป็นพรรคเด่นที่ครองที่นั่งเสียงข้างมากในสภาประมาณ 50% เพียงพรรคเดียว และมีพรรคการเมืองอื่นที่เป็นพรรคขนาดเล็กอีกหลายพรรค เปลี่ยนเป็นระบบพรรคการเมืองที่มีสองขั้วพรรค โดยมีพรรค LDP เป็นพรรคอันดับหนึ่ง และพรรค DPJ เป็นพรรคอันดับสอง และมีจำนวนพรรคการเมืองลดน้อยลง

การเปลี่ยนแปลงของระบบพรรคการเมืองญี่ปุ่น

ลักษณะที่โดดเด่นประการหนึ่งของระบบการเมืองญี่ปุ่น คือ ความมีเสถียรภาพกว่า 30 ปีมาแล้ว ที่อำนาจการปกครองตกอยู่ในมือของพรรคเสรีประชาธิปไตย (Liberal Democratic Party – LDP) พรรค LDP ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี ค.ศ.1955 ในตอนปลายของทศวรรษ 1950 กับต้นทศวรรษ 1960 พรรคนี้มีเสียงข้างมากในทั้ง 2 สภา แม้ว่าจะได้จำนวนที่นั่งลดน้อยลงบ้างในทศวรรษ 1970 แต่ฐานอำนาจทั้งทางด้านความเป็นนายกรัฐมนตรีและรัฐบาลของพรรคนี้ก็ทำให้หวุ่นไหวแต่ประการใดไม่ อย่่างไรก็ตามประวัติศาสตร์ทางการเมืองของญี่ปุ่นภายใต้การครองอำนาจของพรรค LDP ไม่เพียงแต่เป็นเรื่องของความต่อเนื่อง และความมีเสถียรภาพเท่านั้น หากยังเป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองด้วยระบบพรรคการเมืองที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน มีความแตกต่างอย่างสิ้นเชิง จากระบบพรรคการเมืองเมื่อครั้งที่พรรค LDP ได้เริ่มก่อตั้งขึ้นในปี 1955 และภายใต้ร่มเงาแห่งการครองอำนาจของพรรคนี้นี้ประเทศญี่ปุ่นได้ประสบกับความเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ในระยะแห่งการครองอำนาจ พรรค LDP เองก็มีการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้ง ในปี 1955 กลุ่มต่าง ๆ

ที่สังกัดพรรคนี้ รวมเข้าด้วยกันอย่างหลวม ๆ ด้วยสายใยที่ประบางเพียงประการเดียว คือ ความกลัวที่ว่า หากไม่รวมตัวกันแล้ว พรรคสังคมนิยม (Japan Socialist Party – JSP) อาจจะได้ขึ้นครองอำนาจ หลังจากนั้น 30 ปี พรรค LDP ก็ได้กลายเป็นพรรคที่มีความสลับซับซ้อน และมีองค์การช่อย่อย ออกไปมากมาย ครอบคลุมแน่นอนหนา ทำให้แกนใหญ่ของพรรคเป็นปีกแผ่นแน่นอนหนากว่ากลุ่มย่อยใด ๆ ทั้งหมด

ระบบการเมืองหลังปี ค.ศ.1995-ปัจจุบัน

การเมืองของญี่ปุ่นในระหว่างช่วงปี 1945-1955 อยู่ในภาวะแปรปรวนตลอดเวลา การเมืองของญี่ปุ่นเริ่มมีเสถียรภาพหลังปี 1955 ลักษณะการครองอำนาจอย่างต่อเนื่องยาวนานของพรรค LDP ทำให้ญี่ปุ่นหลายเป็นตัวอย่างอันโดดเด่นของการเมืองระบบพรรคที่มักจะเรียกกันว่าระบบพรรคเดียว (predominant หรือ dominant party system) ซึ่งหากคำนึงถึงสภาพเศรษฐกิจและสังคม ที่ได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การเมืองญี่ปุ่นได้มีการเปลี่ยนแปลงเป็นระยะ โดยพรรค LDP ต้องมีการปรับโครงสร้างทางการเมืองให้สอดคล้องกับเสียงเรียกร้องของผู้มีสิทธิออกเสียงที่แตกต่างไปจากก่อนหน้านี้นี้มาก เพื่อรักษาฐานะเหนือกว่าพรรคเมืองอื่น ระยะแรก ของระบบพรรคแบบพรรคเด่นพรรคเดียวของญี่ปุ่น มีลักษณะที่เป็นการต่อสู้กันอย่างเข้มข้นระหว่างสองพรรค ที่ยึดอุดมการณ์อยู่คนละขั้วในการเลือกตั้งทั่วไปปี 1958 ซึ่งเป็นการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งแรกหลังจากที่มีการรวมตัวกันของพรรคการเมือง ซึ่งทำให้เกิดพรรค LDP และการรวมตัวกันใหม่ของฝ่ายสังคมนิยม (JSP) ในระยะนี้ความสัมพันธ์ระหว่างพรรค LDP กับพรรค JSP เป็นไปในรูปแบบแบ่งขั้วทางอุดมการณ์อย่างลึกซึ้ง ซึ่งมีความตึงเครียดและไม่ลงรอยกันในหลายประเด็น เช่น ประเด็นในเรื่องการติดอาวุธ และการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ระยะที่สอง การก่อตั้งพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย (DSP) นับเป็นจุดเริ่มต้นของการสิ้นสุดของการครองอำนาจของพรรค LDP ระยะที่หนึ่ง ต่อมาในปี 1964 ได้มีการจัดตั้งพรรคโคเม ที่เกิดจากการรวมตัวกันเข้าของพลังสังคมนิยมที่เป็นผลผลิตของการเร่งรัดพัฒนาอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นในยุคหลังสงครามโดยตรง การเกิดขึ้นของพรรคโคเมเป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นถึงยุคใหม่ของการเมืองญี่ปุ่นที่จะมีพรรคหลาย ๆ พรรคและการแบ่งขั้วทางอุดมการณ์จะลดลง ในระยะนี้ทั้งพรรค LDP และ พรรค JSP ได้สูญเสียเสียงสนับสนุนลงเรื่อย ๆ ต่อมาก็ได้มีพรรคการเมืองเกิดขึ้นตามมาอีกหลายพรรค เช่น พรรคคอมมิวนิสต์ (JCP) และพรรคชมรมเสรีนิยมใหม่ (NLC) แต่พรรคเหล่านี้ก็ไม่สามารถพัฒนาตนเองให้เติบโตขึ้นมาเป็นพรรคใหญ่ได้ตามความคาดหมายของประชาชน ระยะที่สาม เมื่อถึงกลางทศวรรษ 1970 ก็เป็นการชัดเจนว่า พรรคฝ่ายค้านที่แตกแยกกระจัดกระจายไม่สามารถที่จะท้าทายการครองอำนาจของพรรค LDP ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเมื่อผ่านการเลือกตั้งในปี 1986 ก็พบว่า พรรค LDP สามารถควบคุมเสียงข้างมากในรัฐบาลได้อย่างเด็ดขาด โดยต้องคำนึงถึงเสียงสนับสนุนจากทุก ๆ ส่วนของสังคม

จากการเลือกตั้งของญี่ปุ่น เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2003 ที่ผ่านมา พรรคเสรีประชาธิปไตย (LDP) ก็ยังคงครองเสียงข้างมากในสภาด้วยที่นั่ง 237 ที่นั่ง ซึ่งพรรค LDP แต่คะแนนเสียงที่พรรค LDP ได้รับจากเดิมมีอยู่ 247 ที่นั่ง ในสภาก็ได้ลดลงไปถึง 10 ที่นั่ง ขณะที่พรรคประชาธิปไตยญี่ปุ่น (พรรค DPJ) นำโดยนายนาโโตะคัน เดิมมีอยู่ 137 ที่นั่ง ก็ได้เพิ่มที่นั่งถึง 40 ที่นั่ง เป็น 177 ที่นั่ง เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งมากขึ้น ของพรรคฝ่ายค้านถึงขั้นที่อาจทำให้ระบบรัฐสภาของญี่ปุ่นก้าวสู่ระบบ 2 ขั้วพรรคการเมืองใหญ่ที่เน้นการแข่งขันด้านนโยบายมากกว่าการต่อรองผลประโยชน์ภายในกลุ่มนักการเมืองเหมือนที่เคยเป็นมา แต่สำหรับพรรคเสรีประชาธิปไตย (LDP) เองก็ประสบปัญหาบางอย่างภายในพรรคในเรื่องของการช่วงชิงอำนาจระหว่างผู้นำของกลุ่มต่าง ๆ ภายในพรรค และมีผลต่อการเลือกตั้งครั้งนี้ที่สะท้อนให้เห็นถึงความผิดหวังของประชาชนที่มีต่อ นายโคอิซุมิ

จะเห็นได้ว่า ระบบพรรคการเมืองมีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญสองประการ คือ ประการที่หนึ่ง ขนาดเขตเลือกตั้งในระบบเสียงข้างมาก และประการที่สอง ระบบสัดส่วน

ประการที่หนึ่ง ขนาดเขตเลือกตั้ง

ก่อนปี ค.ศ. 1994 ประเทศญี่ปุ่นใช้ระบบการเลือกตั้งแบบเขตเลือกตั้งใหญ่ ให้ผู้ออกเสียงลงคะแนนได้เพียงคนเดียว (single non transferable vote) (Sartori, 1994: 22) ระบบการเลือกตั้งในปี ค.ศ. 1994 ซึ่งมีการเลือกตั้งครั้งแรกในปี ค.ศ. 1996 ใช้ระบบเสียงข้างมากอย่างง่ายเขตเลือกตั้งเล็ก มีผู้แทนได้เขตละหนึ่งคน จากการลดขนาดเขตเลือกตั้งดังกล่าว ทำให้พรรคการเมืองอันดับสามคาดคะเนถึงความอยู่ไม่รอด หรือโอกาสได้รับการเลือกตั้งลดน้อยลง จึงเกิดการรวมพรรคขึ้นก่อนการเลือกตั้งปี ค.ศ. 1996

ประการที่สอง การนำระบบสัดส่วนมาใช้

โดยเป็นระบบสัดส่วนแบบปิด (closed party list) ให้ผู้ออกเสียงเลือกผู้สมัครที่พรรค ทำให้พรรคการเมืองเกิดการปรับตัว ในการเป็นพรรคการเมืองเชิงนโยบายมากขึ้น และทำให้พรรคการเมืองมีความเป็นสถาบัน ลดความสำคัญของตัวผู้สมัครจึงส่งผลทำให้ พรรคการเมืองขนาดเล็ก และกลุ่มการเมืองที่ขาดนโยบาย มีโอกาสจะได้รับการเลือกตั้งลดน้อยลง จึงจำเป็นต้องรวมกันเป็นพรรคการเมืองขนาดใหญ่ที่มีนโยบายที่ชัดเจน ทั้งนี้เพราะหากยังอยู่ในรูปพรรคการเมืองขนาดเล็ก ก็อาจไม่ได้รับที่นั่งเลย เนื่องมาจากระบบการเลือกตั้งในปี ค.ศ.1994 กำหนดข้อจำกัดทางกฎหมาย (legal threshold) ว่าหากได้รับที่นั่งในระบบเสียงข้างมากต่ำกว่าหนึ่งในหก จะไม่ได้รับที่นั่งในระบบสัดส่วน (Croissant, 2002: 327)